

DYSLEXIE a DYSORTOGRAFIE

jako poruchy učení

(pomocný text pro rodiče)

Dyslexie

Dyslexie je vývojová porucha čtení, buď vrozená nebo získaná poškozením mozku. Jde o nejčastější formu spec. vývojové poruchy učení (SPU), která se projevuje nesnázemi při učení se číst při současném zachování inteligence a přiměřených sociokulturních příležitostech. Dyslektik je výrazně ohrožen znesnadněním přístupu k tradičním vzdělávacím podnětům. Vyrovnává se zvláštní péčí v dyslektických třídách.

Příčiny

Dyslexie je podmíněna poruchami v základních poznávacích schopnostech, přičemž jejich příčinou je nejčastěji dědičnost. Rodiče dyslektici mají 50% pravděpodobnost, že jejich dítě bude trpět stejnými obtížemi. Dále může být porucha způsobena změnami ve stavbě a funkci centrální nervové soustavy, které často vznikají v období těhotenství nebo kolem porodu, nedostatečným rozvojem některých psychických funkcí. U některých jedinců lze poruchu odstranit, u jiných přetrvává v určité podobě až do dospělosti.

Problém pravděpodobně spočívá v nedostatečné souhře a spolupráci obou mozkových hemisfér. K tomu, aby dítě v počátcích výuky úspěšně zvládalo čtení, je třeba nikoli vyhraněné funkční dominance jedné mozkové hemisféry nad druhou, ale naopak jejich dobré spolupráce. Dokud dítě písmena dobře nezná a jejich sestavy pouze „luští“, zaměstnává především hemisféru pravou. Jakmile začne spojovat tvary písmen se zvuky a zvláště když je pak naplňuje věcným obsahem, tj. když čte významy vnímaných slov, nutně vstupuje do hry hemisféra levá a přebírá vedoucí roli.

Specifické poruchy čtení mohou být různého stupně a různé závažnosti – mohou být relativně lehké, těžší a velmi těžké.

Výskyt poruch lehčích je daleko více závislý na psychologických a sociokulturních činitelích. Je to především struktura toho kterého jazyka, jeho gramatika a jeho pravopis, dále metoda školní výuky čtení a pravopisu, kulturní úroveň rodiny, dvojjazyčnost či vícejazyčnost

DYSLEXIE a DYSORTOGRAFIE jako poruchy učení

Pomocný text pro rodiče

rodinného prostředí, hodnota školního vzdělání v dané společnosti, prestiž rodiny a konečně i úroveň diagnostiky a nápravné péče.

Diagnostika

První příznaky dyslexie mohou být různé:

- dítě začíná pozdě mluvit,
- obtížně se vyjadřuje,
- má malou slovní zásobu,
- nedokáže vytleskat slovo po slabikách.

V těchto případech může jít o vývojové opoždění, které se srovná za pár měsíců.

O dyslexii by se mělo začít mluvit tehdy, jestliže má dítě problém rozeznat písmena nebo zná abecedu, ale nedokáže písmena poskládat do slabik a slov. Později může mít potíže se čtením, nerozezná množství nebo vidí čísla –zrcadlově (např. 82 místo 28).

Při diagnostice se přihlíží především k tomu, jak dítě čte a jde-li skutečně o „neschopnost“, a ne snad o následky smyslových vad, nemocí či jakýchkoli vnějších okolností, zda se dítěti dostává „běžného výukového vedení“, má-li přiměřenou inteligenci a poskytuje-li mu jeho sociokulturní prostředí dost příležitostí ke vzdělávání. Jasná kritéria pro přidělení diagnózy ovšem neexistují (dyslektikem je ten, o kom to poradenský psycholog prohlásí). V praxi se osvědčuje postup, který má zhruba tři fáze:

1. předně je třeba zjistit, zda v konkrétním případě vyšetřovaného dítěte jde skutečně o specifickou vývojovou poruchu čtení, což znamená odlišit ji od nepravých dyslexií;
2. jde-li o dyslexii, je třeba provést podrobný rozbor případu a zjistit, jakého je původu, jaký je její obraz v daném případě a jaký je stupeň její závažnosti
3. jde-li o dyslexii a máme-li již představu o tom, co požaduje předchozí bod 2, je nutno zjistit všechny okolnosti, které mají význam pro příští nápravnou či terapeutickou péči o dané dítě. V případě poruch učení je totiž podrobná a odpovědně prováděná diagnostika nezbytným a rozhodujícím východiskem každé další pomocné snahy, která se jinak buď zcela míjí účinkem, nebo se provádí příliš zdlouhavě a neefektivně.

Vývojová dyslexie

je vývojová porucha učení projevující se neschopností naučit se číst, přestože se dítěti dostává běžného výukového vedení, má přiměřenou inteligenci a sociokulturní příležitosti. Je podmíněna poruchami v základních poznávacích schopnostech, přičemž tyto poruchy jsou konstitučního původu.

- **a) Vizualního typu** - převaha obtíží je v nedokonalé zrakové analýze a diferenciaci. Značné tendence ke statickým inverzím, tj. záměnám tvarově (b-d, m-n, t-l-j, p-q) nebo zvukově podobných hlásek (s-z, č-š) a kinetickým inverzím (záměny typu: suk-kus), četné vynechávky hlásek i slov.
- **b) Motorická** - pomalost a těžkopádnost čtení provázená zejména četným výskytem tzv. dalších specifických chyb v důsledku narušení artikulační obratnosti a dalších verbálně-motorických aktivit - specifických asimilací.
- **c) Integrativní** - převaha obtíží je v procesech syntézy a automatizačních aktivitách. Obtíže začínají při osvojování větších celků (slabiky, slova), čtení zůstává na velmi nízkém stupni, není rozdíl mezi čtením textu obtížného a snadného.
- **d) Ideognostická** - převažují obtíže v pochopení symbolické povahy grafického projevu. Těžkosti nepůsobí zachycování a třídění zejména vizuálních podnětů, ale jejich plynulé naplnění odpovídajícím obsahem. Čtení je nápadně pomalé, chybí plynulost, slova přiměřuje obsahu. Na vyšší úrovni se tyto obtíže projevují nízkým stupněm porozumění čtenému textu, nápadný je nepoměr mezi čtením textu obtížného a snadného.

Vzdělávání

Vzdělávání žáků a studentů s dyslexií probíhá podle Směrnice k integraci jedinců se specifickými vzdělávacími potřebami a podle Metodického pokynu pro práci s jedinci s poruchami učení a chování. Cílem je taková úprava vzdělávání, aby dítě netrpělo svým handicapem. Mezi nejčastější kroky patří částečná redukce učiva, poskytnutí delšího času na vypracování úkolů, používání speciálních pomůcek (např. počítač) a především hledání jiných cest vzdělávání, které nejsou ovlivněny poruchou.

Vedle dyslexie řadíme mezi specifické poruchy učení také [dysortografii](#), [dysgrafii](#), [dyskalkulii](#) a [dyspraxii](#).

Nejčastější chyby

- vypouštění písmen

DYSLEXIE a DYSORTOGRAFIE jako poruchy učení

Pomocný text pro rodiče

- přidávání písmen
- absolutně nečitelná slova či písmena
- zaměňování písmen (klika - kilka)
- zaměňování akusticky podobných písmen (g - k, v - f)
- zrcadlové nebo obrácené psaní písmen (d = p, M = W)
- zaměňování slov za slova úplně jiná
- nesprávné psaní čísel

Jak dyslektikovi pomoci

Dyslexie je porucha projevující se neschopností porozumět čtenému textu. Dítě čte pomalu, zaměňuje písmena. Jedná se o omezení, které jinak i velmi nadaným dětem ztěžuje dosahovat ve škole úspěchů srovnatelných s ostatními dětmi. **Dyslektické děti potřebují pracovat v menší skupině a odlišnými metodami.**

Odborné pomoci se postiženému dítěti dostane v pedagogicko-psychologické poradně. Psychologové v těchto poradnách většinou úzce spolupracují s učiteli základních škol. **V současnosti existují na některých školách specializované třídy pro dyslektické děti.**

Specifikem školy jsou dyslektické třídy

Dyslektické třídy představují v každém ročníku specializovanou třídu pro děti se specifickými obtížemi ve čtení a psaní. Žáci v této třídě setrvávají po dobu nutnou k nápravě poruchy a potom se vrací do svých původních tříd. Na návrat jsou dobře připraveni, protože v dyslektických třídách se vyučuje podle běžných učebních plánů, učebních osnov a učebnic, ale speciálními metodami a prostředky, které respektují obtíže žáků.

Nezapomeňme, že dyslexie, dysgrafie, dysortografie atd. nemá naprosto vliv na inteligenci jedince. Dítě by nemělo být zkoušeno písemně, ale ústně. Děti s těmito obtížemi je mnoho a často se svou inteligencí pohybují v pásmu nadprůměru.

Žáci v dyslektických třídách se hodnotí převážně slovně. Maximální počet žáků v jedné třídě je dvanáct, což umožňuje zajistit individuální přístup vyučujícího. Vyučující je vysokoškolsky vzdělaný kvalifikovaný odborník (aprobace speciální pedagogika).

Přijetí dítěte do dyslektické třídy - nesmí mít starší vyšetření z pedagogické-psychologické poradny než dva roky, jinak je nutné přešetření. Poradna se musí vyjádřit v tom smyslu, že míra poruchy opravdu vyžaduje zařazení do speciální třídy. Správné vyšetření by mělo obsahovat i návod pro učitele, jak s dítětem postupovat, co mu dělá největší problémy, kde naopak vyniká.

Na druhém stupni – přejdou děti z dyslektické třídy do běžné, nemění většinou učitele. Se spolužáky v „nové“ třídě se důvěrně znají, protože se

DYSLEXIE a DYSORTOGRAFIE jako poruchy učení

Pomocný text pro rodiče

setkávají nejen o přestávkách a na společných školách v přírodě, ale paralelní třídy jsou na mnohé předměty propojovány, dokonce i na jazyky.

- Programy pro diagnostiku

Jedná se o programy tvořené diagnostickými zkouškami s porozuměním, které umožňují vytištění výsledků všech testů, které byly s dítětem v programu provedeny.

Příklady možných testů:

- *čtení s porozuměním* (v obrázkové i slovní formě),
- *vizuální diferenciaci s porozuměním* (cílem testu je ověřit v rámci depistáže schopnost primárního zrakového rozlišování jednotlivých slov)
- *vizuální diferenciaci s postřehem* (cílem testu je zjistit, jaké celky dokáže dítě postřehnout aktem pozornosti, zda zrakem zachytí globálně skladbu grafémů),
- *rytmická reprodukce slabičná s porozuměním* (v obrázkové i slovní verzi a v akustické a optické podobě; používá se pro primární diagnostiku).

Takovýmto programem je např. program DIAGNOSTIKA (www.novak.cz).

- Programy pro reedukaci dyslexie

V rámci těchto programů si děti např. hrají s písmeny a s obrázky, doplňují chybné písmeno ve slově, porovnávají podobná slova, píší slova apod. Procvičují základní oblasti, ve kterých se projevují nedostatky způsobené dyslexií.

Příklady procvičovaných oblastí:

- *pravolevá orientace* (rozlišení tvarů souměrných podle horizontální i vertikální osy - tato cvičení obsahují obrázky jak konkrétních předmětů, tak abstraktní tvary);
- *diferenciaci* (rozlišení dvou podobných obrázků lišících se v detailu);
- *shodné dvojice obrázků* (jejich výběr z několika předložených obrázků, lišících se v detailech);
- *skládání obrazce z jeho různě položených částí*;
- *dvojice písmen* (b-p, p-q, t-j, m-n, h-k, a-e, J-C...);
- *zrakové rozlišování tvarů samohlásek* (odstranění kinetických reverzí, jejich diskriminace a diferenciaci);
- *vyjmenovaná slova*;
- *psaní i-y po hláskách d, t*;
- *rozlišování jednotlivých hlásek*;

DYSLEXIE a DYSORTOGRAFIE jako poruchy učení

Pomocný text pro rodiče

- o vizuální paměť;
- o psaní znělých a neznělých souhlásek;
- o psaní háčeků a čárek;
- o dělení slov na slabiky;
- o slovní zásobu;
- o nácvik čtení pomocí analyticko-syntetické metody (u dětí, u kterých došlo k fixaci tvarů malé i velké tiskací abecedy).

Programy zabývající se reedukací dyslexie:

- o PÍSMOHRÁTKY (www.novak.cz);
- o JÁJA (www.novak.cz);
- o DysCom (www.razdva.cz);
- o DYSLEKTIK (www.softer.cz);
- o DYSLEKTIK (www.kajoko.cz);
- o DYSLEXIE I, II, III (www.microdata.cz);
- o Hrajeme si s písmenky (www.gradac.cz katalog/výukové programy/písmeno H);
- o SOVÍ PROGRAM: Soví písmenka , Soví slabiky, Soví slova, Soví věty a texty, Soví pohádky, Soví čítanka, Soví hřiště, Soví noviny (www.gemis.cz);
- o ŠKOLA HROU (www.matik.cz);

1. Pomůcky užívané pro nápravu dyslexie:

- **Textilní písmena**

- **Plastiková čtecí okénka zelené barvy**

- **Plastiková čtecí záložka zelené barvy i pro starší děti s obtížemi ve čtení**

- **Hry s písmeny a slabikami pro postřehování otevřených slabik, uzavírání otevřených slabik, rozvoj schopnosti analýzy a syntézy**

- **Tabulka k nácviku postřehování otevřených slabik s okénkem k postřehování**

- **vytvořené karty s písmeny** (tiskací/psací/velká/malá), kostky s písmeny, pexeso „abeceda“, skládací abeceda, tabulky s tiskacími písmeny/slovy + karty s psací podobou (a naopak), neúplné věty, využití dětských časopisů- doplňovačky, skrývačky, křížovky.....psací stroj, PC, texty sestavené z různých typů a velikostí písmen + texty s nesmyslnými slovy/věťami (vytvořené např. na PC), čtení s porozuměním – texty:

DYSLEXIE a DYSORTOGRAFIE jako poruchy učení

Pomocný text pro rodiče

doplňování vynechaných slov, vybírání vhodných slov z nabídky,
zakreslení přečteného děje...

DYSORTOGRAFIE

Jedná se o poruchu pravopisu. Dysortografií nazýváme narušenou schopnost osvojit si a uplatňovat při psaní pravopisná pravidla. Porucha má spojitost s nedostatky ve sluchovém vnímání a rozlišování hlásek, které jsou si artikulačně blízké. Dítě nerozlišuje krátké a dlouhé samohlásky, měkké a tvrdé souhlásky a plete zrcadlově podobná písmena jako b, d a p. Dále zaměňuje velká a malá písmena, vynechává písmena, nepíše koncovky u slov nebo slova komolí.

Diktovaný text takto postiženého dítěte často obsahuje celou řadu chyb, které by ústně neudělalo. Opět se tedy při dysortografii nejedná o snížený intelekt dítěte, ačkoli je jeho písemný projev plný chyb. U hyperaktivních dětí je psaní velmi rychlé, naopak děti se sníženou aktivitou jsou v psaní značně pomalé a nestačí běžnému tempu ve třídě.

Vývojová dysortografie

je vývojová porucha učení projevující se narušenou schopností osvojovat si pravopis jazyka, přestože má přiměřenou inteligenci, dostává se mu běžného výukového vedení při obvyklé sociokulturní úrovni.

Je podmíněna poruchami v základních poznávacích schopnostech endogenního charakteru.

- **a) Auditivní** - jde o primární narušení procesů sluchové diference a analýzy. Oslabení bezprostřední auditivní paměti, obtížné zachycování pořadí jednotlivých hlásek ve slově, i když jejich smysl chápe. Z chyb převažují četné inverze, vynechávky hlásek, slabik, interpunkčních znamének.
- **b) Vizualní** - nedokonalá vybavnost grafémů zejména tvarově, ale i sluchově podobných při oslabení, snížení kvality vizuální paměti. Četné další chyby, které dítě zrakem neidentifikuje, spontánně v diktátech opraví jen velmi málo chyb.
- **c) Motorická** - vlastní akt psaní je namáhavý, těžkopádný, pomalý v důsledku narušení jemné motoriky ve smyslu vývojové dyspraxie. Často jsou přidruženy artikulační neobratnost a specifické asimilace. Uplatňují se zde i obtíže z přecvičování levorukosti. Grafický projev je natolik obtížný, že odčerpává veškerou pozornost na kontrolu psaného a uvědomělou aplikaci gramatických zákonitostí. Diktát a přepis je rovnoměrně zatížen chybami. Dysgrafie je podkladem dysortografie.

DYSLEXIE a DYSORTOGRAFIE jako poruchy učení

Pomocný text pro rodiče

Pomůcky užívané pro nápravu dysortografie:

- předepsaná/předtištěná písmena/slabiky, slova, jejich tabulky – viz. dyslexie, měkké a tvrdé kostky, soubory karet s dlouhými a krátkými samohláskami (tiskací, psací), karty a pracovní listy na rozlišování sluchově podobných hlásek/tvarově podobných písmen, ...rozlišení zrcadlových tvarů, měkkých/tvrdých slabik, soubory vyjmenovaných slov, gramatické tabulky, procvičování gramatických jevů...procvičovací texty, texty na vyhledávání chyb, texty na procvičování větné intonace, bzučák / nástroje Orffova instrumentária / píšťalka / flétna, grafické znázornění rytmu pomocí značek (.,/), psací stroj, PC

Příklady programů pro reedukaci dysortografie:

- DysCom (www.razdva.cz);
- JAZYKOVÉ ROZBORY (www.matik.cz);
- SOVÍ PROGRAM: Soví písmenka , Soví slabiky, Soví slova, Soví věty a texty, Soví pohádky, Soví čítanka, Soví hřiště, Soví noviny (www.gemis.cz);
- ŠKOLA HROU I (www.matik.cz);
- ŠKOLA HROU II (www.matik.cz);
- ZÁBAVNÁ ČEŠTINA V ZOO (www.silcom-multimedia.cz);
- VŠEZNÁLEK (www.silcom-multimedia.cz).

*Připravila : Mgr. Eliška Pilátová
výchovná poradkyně*